

Izrazi čustev v liriki Ivana Minattija in njihov prenos v makedonščino

DOI: 10.4312/Obdobja.44.379-385

Namita Subiotto, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana;
namita.subiotto@ff.uni-lj.si

Hana Podjed, Ljubljana; hp01937@student.uni-lj.si

V prispevku se posvečava ubesedovanju čustev v poeziji Ivana Minattija, predvsem pesniškemu izrazju, ki je povezano z osrednjim čustvom osamljenosti in občutji, ki iz njega izhajajo (bolečina, melanholija, nepotešenost, malodušje, zdolgočasnost). To predstaviva na podlagi analize pesmi Tišina in Svetilka, pri kateri se osredotočava na izbiro besedišča in pesnikovo osebno simboliko ter ugotavlja, kako je ta besedna sredstva v makedonščino prenesel pesnik in književni prevajalec Mateja Matevski.

slovenska poezija, čustva, Ivan Minatti, Mateja Matevski, književno prevajanje

This article focuses on the expression of emotions in Ivan Minatti's poetry, especially poetic expressions associated with the central emotion of loneliness and the feelings arising from it (pain, melancholy, unhappiness, discouragement, and boredom). Expressions of emotion are presented through the analysis of two poems, »Tišina« (Silence) and »Svetilka« (The Lamp), focusing on the choice of vocabulary and the poet's symbolism. The article explores how these verbal expressions were rendered in Macedonian by the literary translator and poet Mateja Matevski.

Slovenian poetry, emotions, Ivan Minatti, Mateja Matevski, literary translation

1 O čustvih v Minattijeви liriki

Ubeseditev čustev predstavlja enega kompleksnejših procesov, ki se odvija v posameznikovi notranjosti. Književna umetnost, še posebej lirika, pa je tista, ki ima zmožnost prav na besedni ravni prodreti do sicer intimnih, a vendarle marsikdaj univerzalnih občutij. Minattijevo poezijo imenujeva kot liriko, saj gre zaradi izrazito intimnega izraza za subjektivno literarno vrsto, ki omogoča predstavljanje osebnih izkustev, čustev, misli in čutnih doživljajev (Pavlič 2019: 149–150). Čustva, ki smo jih ljudje na različne načine sicer zmožni bolj ali manj uspešno poimenovati, se nemalokrat v pesniškem imaginariju skozi lirski subjekt izrazijo s pomočjo asociacij in vplivov iz narave, zvočnih zaznav in podobno. Bolj kot se lirski subjekt prepušča tovrstnemu doživljanju, bolj intimna postaja tudi recepcija poezije.

Minattijeva lirika, v kateri je glas lirskega subjekta izrazito osebnoizpoveden, ima številne značilnosti, ki črpajo iz romantične tradicije v slovenskem prostoru. Takšna intimistična

Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Čustva in slovenska književnost*.
Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025 (zbirka Obdobja, 44)
ISSN: 1408-211X, e-ISSN: 2784-7152
ISBN 978-961-297-712-2, 978-961-297-709-2 (PDF)



poezija si z romantično tradicijo ne deli le osebnoizpovednega postopka, ampak se podobnosti med njima izrišejo tudi v motivih, temah in pesniških postopkih (Pavlič 2025: 54). Podobno kot romantiki tudi Ivan Minatti uteho za svoje intenzivno čustvovanje išče v naravi in tudi sam pove, da je bilo že v otroštvu zanj najgloblje doživetje »preprosto leži v travo in se ves predati zemlji« (Pibernik 1978: 77).

Začetki Minattijevega pisanja segajo že v njegova gimnazijska leta, nadalje pa je svojo poetiko zasnoval in njeno smer zarisal v času partizanstva s pesniško zbirko *S poti* (1947) in jo dokončno izoblikoval v povojnem obdobju z zbirko *Pa bo pomlad prišla* (1955). Že ob ustvarjalnih začetkih se kot osrednje tematsko polje avtorjeve poetike izriše romantična razklanost med intimnim svetom in zunanostjo. Pesnik intimno doživljanje ubeseduje s prepletanjem narave in intime, ki se medsebojno dopolnjujeta (Poniž, Pogačnik 2001: 59–60). Njegov pesniški glas je nekoliko bolj družbeno angažiran le v ciklu Termitnjak iz leta 1970.

O vzgibih svojega umetniškega ustvarjanja se je pesnik izrekel tudi v dopisnem intervjuju, ki ga je v knjigi *Med tradicijo in modernizmom* leta 1978 objavil France Pibernik. V njem Minatti pove, da proces pisanja pri njem sproži notranji nemir ali napetost, nekakšna nejasnost, ki jo želi potem s pomočjo različnih sredstev ubesediti. Tej nejasnosti se trudi poiskati osrednji, temeljni verz, ki najbolj natančno povzame doživljanje v notranjem svetu, nato pa okoli njega oblikuje preostanek pesmi ter jo tehnično dovrši do njene končne oblike. Pri tem procesu je ustvarjalno vodilo sledenje prvotnemu občutju, ki je pesnika nagovorilo k pisanju. Bistvena lastnost njegovega pisanja torej ni, kot pravi sam, »izostrena misel, ampak neka kompleksnost, emocija«, lirizem pa predstavlja osnovno izhodišče njegovega dela (Pibernik 1978: 76–77).

V spremni besedi izbora Minattijeve poezije *Bolečina nedoživetega* (1970: 123–132) je Mitja Mejak zapisal, da je ta v slovenskem prostoru resnično ena tistih, ki uresničuje »lirično čistost«, hkrati pa se v njej prepletajo nasprotujoče si sile, kot so upanje, resignacija, volja, nemoč in vitalizem, kar Minattijevi liriki zagotavlja »širok razpon občutij in izpovednih nians«.

2 Makedonski prevodi Minattijeve lirike

Ivan Minatti je najplodovitejši prevajalec makedonske poezije v 20. stoletju. Od 15 pesniških zbirk, ki so izšle v tem obdobju, jih je prevedel kar 11 in v njih slovenski javnosti predstavil poezijo Koča Racina,¹ Aca Šopova, Blažeta Koneskega, Slavka Janevskega in Mateja Matevskega. Leta 1963 je prevedel tudi celotno antologijo *Sodobna makedonska poezija*, ki jo je sestavil Aleksandar Spasov, profesor slovenske književnosti na Univerzi sv. Cirila in Metoda v Skopju. Tri leta zatem je Minattijeva poezija doživela prvi knjižni prevod v makedonščino. To je trojezični izbor 22 pesmi z naslovom *Vse beži z oblaki in s pticami*, ki je izšel v ediciji Jugoslovanski pesniki

1 Za prevod poezije Koča Racina in Izeta Sarajlića je leta 1972 prejel Sovretovo nagrado, leta 1973 pa Medrepubliško priznanje za prevajalsko delo iz drugih jugoslovanskih književnosti v znamenju medrepubliškega književnega sodelovanja in zbliževanja ter priznanje Zlato pero društva prevajalcev Makedonije za prevajalsko delo iz makedonske književnosti (1973). Leta 1994 je bil imenovan za dopisnega člana Makedonske akademije znanosti in umetnosti.

v izvirniku, srbohrvaškem prevodu Božidarja Timotijeveća in makedonskem Mateje Matevskega ter z vinjetami Janeza Bernika, a brez predstavitve avtorja. Dve desetletji kasneje je v prevodu Matevskega izšel dvojezični izbor Minattijeve poezije z naslovom *Болкаџа на него живеаноџа* – *Bolečina nedoživetega* s spremno besedo Kajetana Kovića, leto pred tem pa sta isti založbi (Cankarjeva založba iz Ljubljane in Makedonska kniga iz Skopja) objavili dvojezični izbor poezije Matevskega z naslovom *Оџкривање на џусџињаџа* – *Odkrivanje puščave* v Minattijevem prevodu in s spremno besedo Aleksandra Spasova. Ković je v spremni besedi k izboru, ki vsebuje pesmi iz knjig *Pa bo pomlad prišla*, *Bolečina nedoživetega*, *Nekoga moraš imeti rad* in *Ko bom tih in dober*, ciklov Termitnjak in Oko sonca ter nekaj v knjižni obliki prvič objavljenih pesmi, orisal lirski čustva, razpoloženja v Minattijevi liriki in sklenil, da se njegova pesniška pot »trenutno kaže kot zaokrožen lok s simetrično uravnoteženim začetkom in koncem, med katerima leži izkušnja časa z bolečino nedoživetega v svojem zenitu« (Ković 1986: 195). Ko je bil Minatti leta 1990 gost festivala Struški večeri poezije, je izšel tretji knjižni izbor njegove poezije *Термитџник*, tokrat samo v prevodu Matevskega in s spremno besedo Aleksandra Spasova.² Spasov je o Minattiju zapisal, da pesnik vedno na prvo mesto postavlja človekov bogat in pester splet čustev in spoznanj ter da v svoji liriki zelo pogosto tematizira osamljenost, ki je razpeta med nasprotna pola: na eni strani predstavlja beg pred grozotami življenjske stvarnosti, na drugi pa se doživlja kot peklensko stanje, osamljenost je torej pri njem predstavljena kot raj in kot pekel (Спасов 1990: 10, 12).

V makedonščini je v knjižni obliki izšlo skupno 65 Minattijevih pesmi; nekatere so objavljene v po dveh knjigah, pesmi Svetilka, Breza, Samotno je tod, Tišine bi rad, Tišina,³ Sama sva, jagned in Nekoga moraš imeti rad pa v vseh treh. Iz tega nabora sva izbrali dve pesmi in skušali oceniti, ali sta v prevodu ohranjeni oblikovna in zvočna podoba pesmi ter kakšen je prenos besedišča in pesniških podob, s katerimi Minatti ubeseduje čustva. Pri tem sva se oprli na Newmarkov načrt kritike prevoda, ki (med drugim) vključuje kratko analizo izhodiščnega besedila, prevajalčev namen, reprezentativno primerjavo prevoda z izvirnikom in ovrednotenje prevoda (Newmark 2000: 290).

3 Izrazi čustev v pesmih Tišina in Svetilka ter njihov prenos v makedonščino

Pri analizi besedil⁴ se osredotočava na pesniško izrazje v izbranih pesmih, ki je povezano z osrednjim čustvom⁵ osamljenosti in občutji, ki iz njega izhajajo (bolečina, melanholija, nepotešenost, malodušje, dolgčas).

2 Minattijeve pesmi so izhajale tudi v makedonskih literarnih revijah (med letoma 1950 in 1970 v revijah *Idnina*, *Kulturen život*, *Razgledi*, *Pogledi*, *Sovremenost* v prevodu Mateja Matevskega, Ganeta Todorovskega, Vidoja Podgorca in Aleksandra Popovskega) (Мојсијева-Гушева 1997: 194).

3 Z začetnimi verzi: »Tišina / vrbe / ob rokavu stoječe vode«.

4 Opirava se na Kosovo *Literarno teorijo* (2001).

5 Čustvo razumeva kot nekaj, kar »je povezano z občutki, vključuje pa še definiran odnos do dogodkov, ljudi ali sebe«, kar je »nekakšna družbena projekcija občutka« (Zupan Sosič 2022: 99).

Pesem Tišina je zapisana v nominalnem slogu in že ob prvem branju opazimo odsotnost glagolov, zato na prvi pogled deluje zelo minimalistično, a kmalu se izkaže, da so, nemara prav zaradi tega, čustva in občutja v njej izrazito ekspresivna, nakazana tako implicitno kot eksplicitno. Tudi sicer je za pesnikov izraz značilna izrazita ritmičnost ter žive, z naravo povezane metafore in pesniške figure. Pesnik se pogosto izogiba strogim formalnim oblikam in dopušča izrazu, da se svobodno giblje od verza do verza, od kitice do kitice.

V pesmi Tišina je sicer mogoče opaziti vidnejšo strukturiranost: pesem sestavljajo tri kitice, vsako kitico tri besedne zveze, ki jih uvaja po ena osrednja pojmovna beseda (*tišina*, *samota* in *bolečina*). V prvih dveh besednih zvezah jo vsebinsko dopolnjujejo slikovite podobe iz narave, v tretji, ki se osredotoča na človeka, pa se zgosti občutje lirskega subjekta, kar učinkuje kot stopnjevanje. Čeprav se kot osrednje pojavijo tri različne besede: *tišina*, *samota* in *bolečina*, pravzaprav vse tri tvorijo skupno pomensko polje, na katerem vznika čustvo osamljenosti, in služijo kot metafora za odsotnost nečesa večjega, kar v lirskem subjektu sproža občutke bolečine, melanholije, nepotešenosti in obžalovanja. Osrednja pojmovna beseda iz prve kitice je vpeta v besedne zveze, ki izražajo nepremičnost: *stoječe vode*, *negibni oblaki*, *neprehojene ceste*. Že v verzih »tišina / vrbe / ob rokavu stoječe vode« lahko izpoved lirskega subjekta razumemo tudi kot identifikacijo z vrbo, ki je osamljena ob nepremični vodi, identifikacija z elementi iz narave pa je prisotna v vsej pesmi. To je opazil tudi makedonski pesnik in prevajalec slovenske poezije Eftim Kletnikov, ki meni, da je osamljeni lirski subjekt pri Minattiju le navidezno v središču pejzaža, v resnici pa je pejzaž v središču njega, in da nežni dotik s pejzažem in njegovimi elementi pri tem pesniku vedno prehaja v samoidentifikacijo (Клетников 1987: 912–913). Matevski je besedno zvezo *stoječa voda* najprej prevedel z ekvivalentom *неітеклива вода* (Minatti 1966: 89), v naslednjih dveh knjižnih objavah (Minatti 1986: 65, 1990: 28) pa z *устіюєни вогу*, torej v množini in s pomenom ustaljene vode, ki nastane po mirovanju. Mogoče se je prevajalec s to spremembo želel izogniti negaciji in uporabiti tudi oblikovno sorodnejšo besedo ter s tem poudariti, da voda stoji in se ne premika. Osrednja beseda *samota* v drugi kitici bi v prvih dveh podobah (»Samota / jesenskih trav« in »ptice / nad barjem) lahko pomenila tudi umik v naravo zaradi želje po spokojnosti, tretja besedna zveza (»samota / neodžejanih rok«) pa sugerira osamljenost, saj so roke prikrajšane za bližino, po kateri hrepenijo. Matevski tu *samoto* prevede kot *осаменості* in poudari osrednje čustvo. V pesmi se pojavita tudi ekspresivni podobi in personifikaciji v verzih »bolečina / izkrvavelega sonca, // bolečina / zarje v somraku«, ki se stopnjujeta vse do vrhunca v zadnjem verzu, v katerem je nazadnje ubesedena prav srž bolečine: »bolečina nedoživetega«. ⁶ Matevski je za besedo *zarja* izbral ustreznico *руменіло*, nastalo iz pridevnika, ki označuje zlato rdečkasto barvo sončnega zahoda. Prevajalec je natančno prenesel obliko pesmi in tudi besedni

6 V intervjuju, ki ga je s pesnikom leta 1963 za revijo *Sodobnost* opravil Ciril Zlobec, je ta pojasnil, da je v tem verzu, ki postane tudi naslov zbirke, zajeto njegovo doživljanje sveta. Pesnik namreč čuti, da se njegova poezija poraja prav iz »malodušja, občutka nepotešenosti«. Pod tem naslovom je kasneje izšlo več avtorjevih pesniških zbirk oz. ponatisov, pri čemer so bile kasnejše izdaje nabor predhodnih objav z nekaj novimi pesmimi.

red. Ker je makedonščina analitični jezik, so roditeljske konstrukcije prevedene s pomočjo predloga *na* in besednih zvez s postpozitivnim členom:

Тишина

на врбата

[...]

тишина **на** недвижните облаци

тишина **на** неизминатите патишта

(Minatti 1986: 65)

Podobno kot v pesmi Tišina je tudi v pesmi Svetilka osnovno čustvo osamljenost. Na podoben način, kot se lahko v prejšnji pesmi lirski subjekt poistoveti z vrbo, ki samotno ždi ob reki, se v tej pesmi prepozna v svetilki. Svetilka je torej metafora za posameznika, ki izpoveduje osebno stanje z dolgočasnosti in malodušja. Nekaj na videz pozitivnega in močnega, kot je sijanje, pa pomensko v sebi nosi eksistencialno težo nesmisla: »in sijati – **ne veš čemu**«.

V primerjavi s prejšnjo, ta pesem ni deljena v kitice in vsebuje tudi glagole. Posebno zanimivi so nedoločniki, ki skupaj z ekspresivni načinovnimi prislovi ustvarijo poseben ritem enoličnega ponavljanja, ki vodi v malodušje in dolgočasnost: *bedno je biti, sijati – ne veš čemu, grenko zreti, žalostno pomenkovati se, grenko in dolgočasno poslušati, klavrno gledati, čakati*. Ker makedonščina nedoločnika ne pozna, je Matevski te oblike prevedel z da-zgradbo, večinoma v trpniku (*9a ce sluša, 9a ce žlega* ipd.), razen prvih dveh, kjer je uporabil 2. osebo ednine: »бедно е светилка да **си**«, »- и да **светиш**« (Minatti 1986: 81–82, 1990: 37–38), s čimer je poudaril poistovetenje lirskega subjekta. Za vse navedene ekspresivne prislove je Matevski našel ustreznico, *klavrno* pa je prevedel kot *бегно*, kar je pomensko ustrezno, vendar se tako v prevodu iz let 1986 in 1990 ta prislov pojavi dvakrat (torej za *bedno* in *klavrno*), medtem ko je v prevodu iz leta 1966 prislov *bedno* iz prvega verza preveden s sinonimno ustreznico *teško* in v nevtralnem besednem redu: »**Тешко** е да си светилка« (Minatti 1966: 15). Za prislov *klavrno* bi bilo mogoče izbrati tudi makedonsko ustreznico *жално* ali *очайно*. Ponavljanje, ki implicira dolgočasnost lirskega subjekta, se kaže še v verzih: »grenko zreti **noč za nočjo / vedno iste** obraze hiš«, »žalostno se pomenkovati / **kdove že od kdaj** / – svetilke so brez spomina – **kdove doklej še**« in »grenko poslušati / kako **enolično** kaplja čas« ter »**z dolgočasno**, / kot **da se ni in se nikoli ne bo / prav nič zgodilo**«. V prevodu iz leta 1966 so prevedeni vsi verzi, v kasnejših dveh pa umanjata verza »– svetilke so brez spomina – / kdove doklej še«, s čimer se izgubi občutje naveličanosti, ki kulminira v zaključnih verzih: svetilka čaka, da jo zadane in s tem uniči *dobro pomerjen kamen*. Kaj je botrovalo temu izpustu, je težko ugotoviti, glede na siceršnjo natančnost in tenkočutnost Matevskega pa bi rekli, da to ni bil prevajalčev namen, temveč sta bila verza mogoče izpuščena pomotoma pri pretipkavanju.

Podobno kot v Tišini, je tudi v pesmi Svetilka čustvo osamljenosti neposredno povezano s stanjem mirovanja, ki je v pesnikovem svetu pogosto prisotno. Kadar je lirski subjekt osamljen, se tudi gibanje v pesmi umiri, pravzaprav popolnoma ustavi. Že sama

vrba in svetilka si delita statičnost, ob njej pa se ustavlja tudi svet. Lirski subjekt, ki se poistoveti s svetilko, pa izraža, da je »negiben / prikovan v zid«. V pesmi se pojavi še retorično vprašanje: »– le kaj naj pričakuje svetilka / na samotnem vogalu«. Vse to se natančno zrcali tudi v zvestem prevodu Matevskega: »– та што да очекува светилката / на осамениот агол«. Matevski je sicer besedno zvezo *samotni vogal* na začetku pesmi v drugem verzu prevedel kot *осамоѝен аџол* (»Бедно е светилка да си / на осамотен агол«), kar je oblikovno in zvočno bolj podobno izvirniku kot *осамен аџол*. V makedonščini sta pridevnika *осамоѝен* in *осамен* sinonima, prevajalec pa ju je morda uporabil zato, da bi izravnal njuno dolžino. V makedonščini mora biti namreč ista besedna zveza ob naslednjih ponovitvah v besedilu v določni obliki, kar pomeni, da se podaljša s postpozitivnim členom. V danem primeru bi se podaljšala kar za dva zloga: *осамоѝенуѝи аџол*, kar bi porušilo ritem in skazilo zvočno podobo pesmi.

4 Sklep

Analiza je pokazala, da se na podlagi pesmi Tišina in Svetilka že lahko izriše nabor Minattijevega besedišča, v katerem določene podobe prehajajo tudi v njegovo osebno simboliko. Obe pesmi sta v makedonščini objavljeni v vseh treh knjižnih prevodih Minattijeve lirike in izpostavljeni tudi v sicer redkih objavljenih odzivih makedonskih literarnih kritikov. Kletnikov je v recenziji dvojezičnega izbora *Bolečina nedoživetega* zapisal, da je beseda *tišina* v Minattijevih pesmih večpomenska, da je metafora, simbol in podoba pa tudi glasbeni učinek ter da predstavlja osnovno mikrostrukturo emocije, ki se včasih pridušeno, včasih eksplozivno širi v izrazit pesniški svetozor (Клетников 1987: 912). Za Spasova je Svetilka ena od najbolj značilnih in pomensko najbogatejših Minattijevih pesmi in v spremni besedi k izboru *Термиѝник* jo navede v celoti (v prevodu Matevskega), saj naj bi bralcu najtočneje pokazala bogastvo, ki ga Minattijeva lirika ponuja kot estetsko naslado in duševno katarzo, v njej je namreč mogoče jasno prepoznati poudarjeno čustvo osamljenosti ter stanje otopelosti in nespremenljivosti (Спасов 1990: 9–10).

Kletnikov, ki je tudi sam prevajalec slovenske poezije, je pohvalil izjemni prevod Matevskega (Клетников 1987: 914), vendar pohvale ni posebej utemeljil. Pri analizi prevoda izbranih pesmi sva ugotovili, da se, razen omenjenega izpusta dveh verzov v pesmi Svetilka, prevod oblikovno povsem ujema z izvirnikom. Pesmi sta napisani v prostem verzu, Matevskemu pa je v makedonščini (kljub različnemu naglasnemu sistemu in analitičnosti makedonskega jezika) uspelo ohraniti Minattijev ritem ter ekspresivno besedišče in pesniške podobe, s katerimi je pesnik mojstrsko ubesedil osrednje čustvo osamljenosti.

Literatura

- КЛЕТНИКОВ, Ефтим, 1987: Поезија на тагата и ведрината на постоењето. *Разгледу* XXIX/8–9. 912–914.
 KOS, Janko, 2001: *Literarna teorija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

